

Быйылы дьыттан үөрэх министристибэтэ саха тылын үөрэтинини төрдүс кылааска эрэ диэри ытгарга былаан ылын ээр. Ол аата төрдүс кылаасан үөһэ саха тылын эрэ уроугар саха тыла үөрэттиллэр, атын биридимизтэр бары нууччалыы ыттыллар. Биһиги соторутаарыга диэри кыра омуртары аһынар эбит, төрөөбүт тылларын төрдүс эрэ кылааска туһаналлар диир. Билигин бэйэбит онно тийдибит.

Билигин бу дьаһаллар туохха тиэрдэллэрин анааран көрүүбүт.

Биһиэхэ биллэринэн, сэбиэскэй кэмгэ өссө 1962 сыллаахха төрөөбүт тылын үөрэтинини начаальнай кылааһынан бүтэрэр туһунан дьаһал бэриллэн турар. Оччолорго кыра, орто омуртар тыллара сүтэн биэр нуучча тылыгар кириэртээхтэрин туһунан бассабыыкты көрүү баар.

Саха сирэ бу дьаһалы ылымматаҕа, биһиэхэ чугас бүрээттэр дьаһалы ылыммыттар уонна отучча сыл иһигэр тылларын үгүстэрэ сүтэрбиттэр. 1990 сыллаахха Байкал күөл биэр ходуһатыгар отчуттарга лизктердэр тийбэн баран нууччалыы эрэ кэпсэтэллэр кыаллан турар. Маннай отчуттар бүрээттии сагарын диир баран, бүрээттии кыайан өйдөөбөтөхтөр. Бэйэтин төрөөбүт тылын ньаачаальнай эрэ кылаас таһымынан билэр киһи боростуой лизксийэни да өйдүүр кыаҕа суоҕа дьэңкэтик кестөр.

Биһиэхэ таһынааҕы омургар-быгыттан төһө эмэ итиник холлобурдар баалларын үрдүнэн, үөһэттэн күһэйинэн онно киир сатыыбыт. Аны биэр сокуон баарын бэлэтиэххэ наада, төрөөбүт тылыттан төһөнү сүтэрэрин да, ону кыайан төнөрбөккүн. Төһүнэрэр туһугар ханнык эрэ былыргы омур тылын билэ сатыыр курдук үлэлиэххин наада.

Дьэ, аны биһиэхэ саха тылын сарбыһы хайдах баран иһэригэр тохтуоһун.

Саха тылын өрө көтөбүү тиэрмини онорууттан саҕаламмыта. Тоҕо диятэххэ аныгы олох таһымыгар сахалыы сагарар иһин онно сөптөөх тыллаах буолуохтааххын. Тыл хаһан баҕарар аныгы олоххо сөп түбэһэр тылынаах буоллаҕына сайдар, оттон оннуга суох буоллаҕына фольклорнай тылга кубулуйар. Былыргы үһүэйинэргэ, ырыаларга эрэ туттуллар буолар. Аны

саха тыла баар буолуохтааҕын өйдөөһүн олус кыра. Оннооҕор саха тылын үөрэтинини салайар киһи, өрөспүүбүлүкэ бүтүннүүтэ истэн олордонуна, тиэрмини сахалыы онорууну биһирээбэппин диир. Ити курдук бу кэннэки үс-түөрт сыл устата тиэрминнэри сахалыы онорууну биһирээбэппит, олгынан баран сахалыы сагары наада диир мининэнэ үөскээтэ. Санаан көрүң: аныгы саха аныгылыы сахалыы сагарыа суохтаах, быдыргылыы эрэ сагарыахтаах үһү. Бу кинилэр холбоһон үөрэх биридимизтэригэр сахалыы тиэрмини онорууну, олохсунууну суох онордулар. Оччоҕо, биллэн турар, сөптөөх түмүк тахсар: ол тиэрминэ суох тылы сахалыы үөрэтин туохха нааданын? Түмүгэр тийбэн сахалыы үөрэтинини начаальнай кылааһынан бүтэрэр дьаһалыттылар.

Дьэ, аны тиэрмин диир болпуруска тохтуоһун. Бу тыл аан дойдуну үөрэтин бары тиэрминнэрин баһылаабыт дуо? Суох. Грузин тылын ылыабын, нуучча тылыгар холоотоххо 20 бырыһыан эрэ тиэрминнээх буолуо. Ханнык баҕарар омурка тиэрмини барытын баһылааһын диир суох (Англия, Кытай тылын ылыахтаах). Дьэ, оччоҕо тоҕо биһиэхэ наука тылын кыайан баһылаабатыбыт, онон бэйэбит тылбытынан тиэрминнээх буолуо суохтаахпыт диир өйдөбүл үөскүүрү? Бу сэбиэскэй тыл үөрэтигэр кэлбит өйдөбүл буолар.

Дьэ, аны дьыңнаах тиэрмин эйгэтигэр киирээбит.

Ханнык баҕарар биһиги (наука) ханнык баҕарар киһиэхэ өйдөнөр төрүттүрдээх буолуохтаах, иһин таһынан идэлээх эрэ дьон туһанар тыллаах буолар. Холубур, бырааһы ылыахха, кини дьонго эми хайдах туһанарга, ыарыттан харыстанарга сүбэ биэрэр. Кини ити тылын быраас да өйдүүр, ыарыһах да өйдүүр буолуохтаах. Оттон быраастар бэйэлэрин икки ардыларыгар ыарыы туһунан кэпсэтэллэрэ кинилэр идэлэрин тыла буолар, атын киһи өйдүүрүгэр ол суолтата суох. Онон ханнык баҕарар уопастыбаҕа биэр идэбил баар: иде төрүттэрин тылын (тиэрминин) ханнык баҕарар киһи

өйдүүрүгэр диир. Мань таһынан киниэхэ сыһыаннаах ураты билимнэр бааллар. Холубур: сокуон. Аан дойдуга олохсуйбут быраабыла быһыытынан, ханнык баҕарар бэйэтин убаастанар норуот сокуон тылын бэйэтин тылын өйдүүрүгэр, оччоҕо эрэ кини сокуон бэйэмтэтэ (субьета) диир ааттанар. Оттон өскөтө кини

гэ үөрэтэллэригэр тийээлэр. Оттон оннукка үөрэмтэх оҕолор биридимизтэрин өйдүүллэрэ ыраан ситиспэт буолар бырыһыаннара лаппа улаатыа. Бу өттүнэн көрдөхпүтүнэ бу дьаһал, биһиринэн, биһиги ыччаттарбыт кэскили сарбыйар туһайылаах, иккиннэн, күһэйин туран саха тылын суох тынарга аналлаах.

Үөрэх министристибэтэ сылтан сылааһы сайдыыны туҕуһабыт диир ааттан саха норуотун ыгара улам улаатан иһэр. Сайдыыны мөһүйдээччинэн төрүт култуура уруогун уонна саха тылын

ааҕара улам сирэйэ-хараҕа суох барда. Уһугар тийбэн сахалар саха буолбуппут буруйга туруох курдук буолла, дьыңгэр, турда даҕаны.

Аны бу министристибэ аһара баран Арасыһыа иннигэр түһэ сатыыр идэлэнэ. ЕҒЭ-ни бастакынан ылына уонна бастакынан олохтоох омур тылын туһанары сарбыһы сатаан эрэр.

Сайдыынык да утарбат, ол тынан баран бэйэни сүтэрэн турар сайдар диини хайдах өйдүүрүгэр сөбү?

Биһиги санаабытыгар, үөрэх министристибэтигэр, норуоттан букатын тыйыт, интернетин иһигэр (оннук ыарыы дэлэйэн эрэр) чинизбинниктэр ололлоро илэ-чакчы буолла. Кинилэр норуоту кытта дьаһалынан эрэ кэпсэтэр буолдулар. Ол тынан баран кинилэргэ биһир санатаары гынабыт, кинилэр норуот харчытыгар аһаан-сиэн ололлор.

Кинилэр сайдыы дии-диилэр саха норуотун самнара сатыыларын биһиги тоҕо тулуйуохтаахпыт? Сайдыы хаһан баҕарар кинини кытта тэҥнэ буолуохтаах. Сайдар буоллаҕытына, биһиги тылбыт, култуурабыт эмиз сайдыахтаах, оччоҕо эрэ биһиги сайдылаах омуркут диир кизн туттуохпутун сөп.

Министристибэ бу былаанын биһиги хайдах даҕаны сайдыыга тиэрдэр диихпитин саатамат, бу былаан сайдымсахтар былааннара. Сайдымсах диир сайдыыны сатаабат аата үтүктэ сатыыр кинини ааттыттылар.

Бу былаан саха норуотун утары туһайылыбыт былаан

буолар. Тыл норуот тыһынаах буолар сиреэтибэтэ. Ону дакаасты сатыыр наадата суох. Арай нуучча норуотугар эр арай английскай тыл баһыда, онон нууччалыы сагаран тохтоо диир. Биһиги сайдымсахтарбыт иннэ дьэбэттэр дьэңкэ, арай саха норуотугар ону этэр кыахтаахтар. Ити этэллэрин өссө сокуон оноро сатыыттылар.

Тоҕо бу курдук дьаһаллар тахсалларый? Биһиэхэ сокуонна диир суох буолбута ыраатта. Саха тыла судаарыстыбаннай тыл буолбута даҕаны ити суолтата күн бүгүнүгэр диири сокуоннай куустэнэ илик. Ол түмүгэр ханнык эрэ дьон бэйэлэрин быстах интэриэстэригэр олодуран тугу эрэ өйдөөбүттэрэ сокуоннааҕар ордук куустэнэр. Дьыңгэр ылыахха, биһиги сокуон этэрин буолбакка, ханнык эрэ быстах дьаһаллары тугуһан олобобут. Ол иһин чинизбинниктэр аһара бараллар. Биһир күн, үлэлиир тылбыт аны английскай тыл диир дьаһал тахсар. Ол аата үлэтигэр английскайды кэпсэтэн барыахтаах үһүбүт. Иккис күн, сахалыы үөрэнэргит саатамат диир дьаһал тахсар. Бу дьон Төрүт Сокуон диири даҕаны биллэмэт буолдулар. Үүнэ-тэһинэ суох бары сайдан иһэр. Сайдыыбыт, хата, иһинэ көстөр быһылаах.

Туох барыта кэмнээх-кээмэйдээх, оннооҕор кутууах үгэ-этээх чып диир. Саха норуотун муннукка ыган эрэллэр. Сайдымсахтары батыһан бардахпытна үһүн уоту оттубаппыт дьэңкэ. Биһиги киһи быһыытынан төрөөбүт тылбытынан сагарар, оҕолорбутун үөрэттэрэ бырааптаахпыт. Өссө ити быраап кинилии төрүт быраап диир ааттанар. Онон быраапытын көмүскүүбүн, биһиги бу быраапытын сарбыһа сатыыр буоллаҕытына, ол сарбыһа сатыыр чинизбинник үлэтигэр тиораатын. Дьыңгэр ылыахха, чинизбинник норуот сакааһын толорооччу биһиги үһүтүттэн тийбэнэн аһаан-сиэн олобор. Ону кинилэр тиэрэ өйдөнөр норуот аһаан олобор курдук санаан бардылар. Норуот сакааһын толорбот, тосту-туора дьаһалынан норуоту бэйэтин саба батты сатыыр чинизбинник наадата суох.

Биһиги «Саха кэскилин» аатыттан ааҕааччылары кизн кэпсэтигэ ыгырабыт. Норуот тыын болпуруоһугар кыратык да суудайы ахсаанга ылылаахтаах.

«Саха кэскилэ».

МЭНЭ ТААСКА ТУГУ ЭТТИМ?..

Никольскайдаагы кыргыһы 80 сыла

Никольскайдаагы кыргыһы туһунан бастаан 1994 с. суруйуум отыйын 21 к. «Энсиэли» хаһыакка бэчээттэммитэ. Редактор Н.М. Рыкунов кэмигэр. Төбөтө «Саха омур алдырхайа» диир.

Мань суруйарбар биэс-алта кырдыас дьон кэпсэтин уонна түөрт урукку суруйааччылар кинигэлэрин: П.А. Ойуунускай 7-с тома, 1962 с. ахтыллар; Г.Г. Макаров «И.Я. Строд — граждаскай сэрии георойа»; В.С. Яковлев-Далан «Дьылдам миэнэ» туһаммытын.

Оҕуһунуоттор кэпсэтинэ ис хоһоонун ити автордар суруйууларын кытта сунньунэн сөп түбэһинэр. Итинтэн барытыттан ырытан, ыйданардан көрдөхкө, 1922 сыл бесыйын 21 күнүгэр Никольскайга бэриммит уонна бэривэр санаалаах дьону, собурууттан бесыйыгар сагарды кэлбит 226 полка дьону, Соколов, К.К. Байкалов командирдаах, кэлтэй атынан экирэтэн, хайа көтүтэ сылдьан саабылаан хайыта сыспыттар, пулеметунан ытылаабыттар.

Мань кыһыллартан баара-суоҕа алта эр киһи өлүүтэ, үрүннэртэн ол эбэтэр сахалартан 400 киһи өлүүтэ да чуолкай

көрдөрөр.

Ити сыл нам ыйын 2 күнүгэр П.Ойуунускай уонна С.Н. Донской-1 түүннэри үлэлээн амнистия манифеһын бэлэмнээбиттэр, бэчээттэнэн улус аайы тарҕаппыттар. Ол Намна кэлбитэ чуолкай. Ити кыргыһы 53 хонок иннинэ П.Ойуунускай ахтытынан, ити амнистия тахсарын К.К. Байкалов, И.Я. Строд сөбүлээбэтэхтэр. Кинилэр үрүңнэри, «бандыыттары», үчүгүйдик көһөтөн, чачатан биэрэххэ дииллэр эбит. Ол санааларын Никольскайга толору сиппиттэр. Г.Семенов атамаан буолбатах. Уу сахалыы билэр, Тааттаҕа саха оҕолорун үөрэтэр учуутал. Кыһыллар быраатын өлөрбүттэр, онтон саҕаламмыт.

Кини агар илиитигэр таптаран, суурук атынан көргөни мэнгэһиннээн, бөһүөлөк содуруу өттүнэн, кыһыллар аһыллан биэрбит сирдэринэн куоппут. Бу туһунан өлбүт дьон көмүүгүгэр сылдыбыт Сэмэн Тимофеев аҕа кэпсээбит. Хас да хонокааспытын кэһэ. Хамаатта, Никольскай дьонунан хоноуга 200 сыгыһа сытар дьону хомоттаран икки улахан иһин хастаран, таах быраҕаттан (таҕастары) көмөрбүттэр.

Биһир оччо кинини — салааҕа харбыы сылдыр дьону — үрдүк сыыртан кус курдук ытылаан өлөртөөбүттэр.

Итиннэ түһэр хотоолго кэрдилибит дьон хааннара салааҕа сүүрүгүрэн түспүт. Оччо элбэх кини илбиһирэн турар, кыһыллар саабылаан хайыта сыспыттар.

Өрө турбут Г. Семенов дьону маннай Кыһыл Смырга тоһуйан

көрбүттэр. Онно биһир ый олобурттар. Хос мыраанга 40 окуопаны хастыбыттар. Ол тынан баран, биһир кэпсэтинэн, Кыһыл Смыр олохтооҕо учуутал Михаил Дмитриевич Азаров көрдөһүүтүнэн, Г. Семенов дьонун Никольскайга көһөрбүт.

Үрүн дьону саа-сөп өттүнэн лаппа мөлтөх эбиттэр. Ол 800-чэкэ киниттэн агардара олох да саата суох быһылааҕа үһү. Үксүлэрэ доруоп саалаах, аҕыйах ботуруоннаах.

Түөһэй аартыгар 150 киһилээх аттаах үрүн дьону турбуттар. Кэпсэтии быһыытынан сэрии саҕалааннаҕына кинилэр кыһыллары кэтэх өттүлэриттэн охсуохтаахтар эбит. Итиннэ сылдыбыт дьон көпсөөн хаалларбыттар быһылаах.

Оларээри ити дьон бууска эстээтин кытта куттанан тыаҕа түспүттэр. «Биһиннэрин кыайдылар, туһа суох, тоһурҕатан эрэллэр» — дэспиттэр.

Ити кыргыһыттан Таатта кинитэ Чаалка иккибинтэһини сүтэн салааны үксүн умсан куоппут. Ону да уһуор талааха түһэн эрдэбинэ агар аҕаһын тосту ыппыттар. Ол кини өрөгө диири Партизанга олобурт. 1 Хоустаах кинитэ Азаров Архип дьыһа муостатын аныгар саһан тыһынаах орпук. Кыһыл командирдара мыраанга уонна хос мы-

раанга тоһуур суоһун билэн, аһара үөрбүттэрэ үһү. Кинилэр ордук ити сиртэн куттаналлар эбит. Ол сөп. Үрүннэригэр тоһуйбуттар буоллар итичээ элбэх кинилэрин кыргыһы суох эбиттэр. Ойуур халык, булан куотуох этилэр. Онтон үөрэн 226 полка дьону сыһынаах саабылаларын өрө уунан «Ураа» хаһыынан Кыһыл Смырга тоһуу сүүрдэн киирбиттэр.

Бу Никольскайдаагы кыргыһыны М.К. Аммосов, П.А. Ойуунускай, атын да саха салайааччылары сөбүлээбэтэхтэр. Ол кинилэр суруйууларыгар арылхайдык кестөр.

Онтон Гавриил Васильевич Баишев-Алтан Сарын 1921 с. Кизлэм уонна 1922 сыл Никольскай сэриилэригэр үрүннэр этэрэстэригэр сылдыбыт. 1923 сыллаахха САССР Сир оҕоһуутун Наркоматыгар (Наркомзем) секретарынан үлэлээбит. 1924 с. сайын Күндэни солбуһан, литературнай тылбаас комиссиятын чилиэнинэн үлэһи киирбит. Ол комиссия саха манҕаһы букубаарын, ааҕар кинигэлэрин, элбэх уусуран аһымныларын көрөн бэчээтээн таһаарыт. (Алтан Сарын. «Тоҕус этин тоһуга». 5-7 стр. 1998 с., «Бичик»).

Онон Никольскайдаагы кыргыһыга үрүннэр бары бандыыт буолбатахтара, бу үс, онно үрүннэргэ сылдыбыт дьонтон да кестөр.

Шарин Ыстапааны да кини бандыыт дьэбэт кинитэ этэ. Үөрөҕө суох, мас көнө, сүөһү-сылгы иитэр хара үлэһит кини этэ. Үрүн өттүн агар көрүү «бандыыттар» дии сылдыр, арааһа, сыһа буолуо дии сынылабыт.

А.ПРОКОПЬЕВ-ХОНООҕОЙ, 1 Хоустаах

Специалист быһаарар

1903 сыл бэс ыйын 2 күнүгэр Браактаары правительствотун сокуонунан Россия үрдүнэн промышленность үлэһиттэрин 1/3 ахсаан иһинэн оһолго эмсэҕэлэммиттэргэ өйбүл буолар наадаттан көмө олохтоммута. Октябрьскай Революция бириэмэтигэр рабочай кылаас үлэһиттэргэ социальная хааччылыылаах буолалларын ситиһэргэ 1917 сыл муус устар ый 17 күнүгэр В.И. Ленин илии баттаһынаах бастакы Декрет «О переименовании народного Комиссариата призрения в народный Комиссариат социального обеспечения» диэн бигэргээн кыаммат дьон интэриэһин көмүскүүр юридической быраап олохтоммута. Бу күнтэн ыла Россияга социальная хааччылыы системата (пенсионнай хааччылыы) тэриллэбит. 1928 сыла таскылыһы промышленность үлэһиттэригэр бастакы сааһынан пенсияны эр дьон 60 саастарыгар, дыахтар 55 сааһыгар ананара олохтоммута. Онтон ыла норуот атын хаһаайыстыбаларын үлэһиттэригэр сааһынан пенсия ананар буолбута.

Онтон 1956 сыл от ыйын 14 күнүгэр Государственной пенсия сокуона ылыллан Советскай Союзка пенсияна хааччылыы ыгтылыбыта. Бу сокуонга олохтунан 30 сыл устата пенсия араас көрүнүн анааһына уонна төлөбүрө оһолулубута. Союз ыһыллыарыттан хас биридди государстволар тус бэйэлэрин сокуоннарын ылынан пенсияны аһыһылар.

Россияга 1990 сыл сэттиньи 20 күнүгэр тахсыбыт Государственной пенсия туһунан сокуона бу күнтэ дылы үлэээн кэллэ. Көнни кылылар усталарыгар Россия үрдүнэн нэһилиэнньэ кырдыгыта, үлэһит ахсаана аҕыйааһына, иитимһилэр элбээһиннэринэн сибээстээн пенсиянан хааччылыыны тупсар наадата тирээн кэлбитэ буолар. Пенсиянан хааччылыы системата улахан экономической араахтарга огустаран пенсия кээмэйэ сылын ахсын үрдэттиллибитин үрдүнэн, хамнас кыратынан намтыах балаһыанньага хаалар.

Россия үрдүнэн кылгас бириэмэҕэ пенсионнай реформаны олоххо киллэриҥи ыгытылар. Ол курдук Реформаны ыгыты сүрүн бириччиннэтинэн буолаллар: 1. Уон сыл устата пенсия кээмэйэ намтыах таһымга туруута. 2. Страховой усунуос төлөбүртүн куотунуу эр. Дохуоту кистээһин тэрилталар арэ өтүлэриттэн буолбакка үлэһиттэр өтүлэриттэн эмиэ тахсара буолар.

Пенсионнай реформаны олоххо киллэриҥи 3 сүрүн сокуоннар ылыһыһылар:

1. Федеральный Закон от 15.12.2001 г. № 167 «Об обязательном пенсионном страховании в РФ».

2. Федеральный Закон от 15.12.2001 г. № 166 «О государственном пенсионном обеспечении в РФ».

3. Федеральный Закон от 17.12.2001 г. № 173 «О трудовых пенсиях в РФ».

Бастакы сокуон ирдэбиллэрин Российскай Федерацияга олоһор хас биридди киһи булгуччулаах пенсионнай страховканын хабыллан страховой усунуоһун төлөнүүтүн сөптөөхтүк хааччылан хонтуруулоу ыгыты ирдэнэр. Онон эдэр көлүөнэ инники бэйэтин пенсиятын хааччынар интэриэһэ күүһүрүөхтөөх, тус бэйэте страховой ыстааһа аарылыһытын хонтуруулуур бырааптанар.

Тэрилтэ үлэһиттэрин иннигэр хас биридди страховканын хабыллыбыт киһи тус бэйэтин дааннайын страховой ыстааһын, страховой усунуоһун төлөнүүтүн бириэмэтигэр сөптөөхтүк хааччыларьгар эпитэти сүгэр эбэһиннэстэнэр. Бириэмэтигэр отчуоттаспатах тэрилтэлэргэ ыстарааптыыр санкциялар туттуллалара ыйылар.

Иккис сокуонга олохтунан государственнай пенсиянан хааччылыы буолар. Ол курдук государственнай пенсия ананар.

1. Федеральная государственная сулууспалаахтарга

2. Байыаннай сулууспалаахтарга

3. Аҕа дойду сэриитин кыттыылаахтарыгар

4. Радиационнай катастрофатан эмсэҕэлээбит дьонго

5. Кыаммат үлээһэбит дьонго. Бу пенсия федеральной бюджеттэн үбүлэнэр. Пенсия көрүнгөр киирэр социальной пенсия (инвалид оҕолор пенсиялара), сааһынан пенсия, инвалидтэринэн пенсия, выслутанан пенсия ананар.

Пенсия үһүс улахан сокуонунан Үлэ пенсиятын сокуона буолар. Бу пенсия үс чаастан турар базовой, страховой уонна накопительной. Пенсия базовой чааһа 450 солк.

ПЕНСИОННОЙ РЕФОРМА: УЛАРЫЙЫЛАР, КӨННӨРҮҮЛЭР...

турар. 80 сааһын туолбут уонна I группалаах инвалидтэн пенсиятын базовой чааһа 900 солк буолар. Пенсионер иитимһилээх буоллаһына оҕо 18 сааһыгар дылы эбэтэр күнүскү үөрэххэ үөрэнэр буоллаһына 23 сааһыгар дылы пенсия базовой чааһа ораахсааннан үрдүүр. I иитимһигэ 600 солк, 2 иитимһигэ 750 солк, 3 үһүс иитимһилээхтэргэ 900 солк буолар. Оҕо иитимһигэ киирэрин докумуонунан дакаастанылар, холбоһор, төрөспүтү кытта биригэ олоһор оҕо пропискалаах буолуохтаах. Оҕо 18 сааһыттан сокуоннай сааһын туолбутунан аарылар. Онон 18 сааһын кэнниттэн төрөспүтүн кытта биригэ олоһор түгэнигэр суут органынан бу оҕо иитимһи буоларын дакаастыыр.

Иитэр дьонун сүтөрбүтүгэр пенсия ылар оҕолор 18 саастарын кэнниттэн пенсиялара оҕо бэйэтин аатыгар ананан төлөбүргэ барар. Пенсия страховой чааһыгар страховой ыстаас ылылар.

Страховой ыстаас аарылыгыгар киирэр сокуон 11 ыст. олохтунан байыаннай сулууспа, МВД органдарыгар сулууспа, үлэтэ суоһунан учуоска туран пособие төлөбүт бириэмэ, I группалаах инвалидтэри, инвалидтэри, 80 сааһын аастык кыаммат кырдыаһы үлээһэбэккэ көрөн олоһор бириэмэ, төрөспүтүгэр биригэстэригэр оҕону 1,5 сааһыгар дылы көрөн олоһор бириэмэ хас да оҕо олоһор буоллаһына 3 сыл иһинэн ылыллан аарылар. Страховой ыстаас календарнай сылын аарылар ханнык да чапчэти туттуллубат. Ыстаас аарылыгытын дакаастыыр докумуонунан трудовой кинигэ буолар, ону таһынан бириддиленэн учуот (персонифицированной учуот) 1998 сыллаахтан тэрилтэлэр туттарбыт дааннайдарьгар олохтунан аарылар. Туоһу сурутуунан уонна боростуой ыстараапканын ыстааһы дакаастаһыны ылылыбыт.

Сааһынан пенсия страховой чааһын кээмэйин аарылыгыгар анал формула туттуллар $SЧ = ПК / T$ (сч — пенсия страховой чааһа, ПК — пенсионнай капитал пенсиягэр муньулуубут кээмэй, т — пенсия төлөнөр бириэмэте). Бу формуланан пенсия страховой чааһа 2013 сылтан аарылар буолуо. Онон инникитин пенсиягэр аахтарга үлэһиттэн бэйэтигэр туттулуктаах буолуо пенсионнай фондтар төһө усунуос төлөнөн киллэрибиттэн. Пенсия төлөнөр бириэмэтин статистика дааннайыгар олохтунан 19 сылын аарылар. Пенсия уопсай кээмэйин формулата $П = БЧ + СЧ$ (п — пенсия, бч — пенсия базовой чааһа, сч — пенсия страховой чааһа). Пенсия накопительной чааһын сааһынан пенсиягэр туттуллар формулата $НЧ = ПН / T$ (нч — пенсия накопительной чааһа, пн — страховкаламьыт киһи бэйэтин лицевой счегугар пенсиягэр тахсар дылы муньулуубут кээмэйэ, т — пенсия төлөнөр бириэмэте 19 сылын аарылар).

Сааһынан пенсиягэр тахсар киһи пенсия страховой чааһын аахтарыгыттан бэйэтин баҕатын өттүнэн акаастанан кэнники аахтарын сөп. Ол түгэнтэ киһи страховой

пенсия төлөнөр бириэмэтин (ожидаемый период выплаты пенсии) сылын аччатын барыһынан сөп. Бийиги республикабытыгар олоһор үлэһит дьон сааһынан пенсиягэр тахсар саастара сокуон 28 ыст. олохтунан эр киһи 55, дыахтар 50 сааһыгар ирдэнэр страховой ыстааһа эр киһигэ 25 сыл, дыахтарга 20 сыл, онтон 15 сыллара РКС буолуохтаах. Ону таһынан иккиттэн үһүс оҕо олоһор 50 сааһыгар 20 сыл страховой ыстаастаах, онтон 12 сылын РКС-ка үлээһит буоллаһы-

на сааһынан пенсия ананар. Сокуон 25 ыст. олохтунан тэрилтэ бириддиленэн үлэһит киһи сибидиэнньэтэ (индивидуальные сведения о трудовом стаже и заработке) чуолкайдик бириэмэтигэр сөптөөхтүк лицевой счегугар киириитин эпитэтинэн сүгэр. Сибидиэнньэни сыһа толоруу түмүгэр тахсыбыт ороскуоттары буруйдаах киһи уонна тэрилтэ Пенсионнай Фондага сокуон быһыытынан эпитэки тардыллан хоромьбутун талуур. Сокуон 30 ыст. олохтунан 01.01.2002 сыла ананан төлөнө сылдар бары пенсиялары конвертация быһыытынан аары оһолулууга бара турар. Пенсия кээмэйэ аарылыгыгар анал формуланан оһолулар, ол курдук пенсионнай капитал формула $ПК = (РП - ВЧ) \cdot T$ (рп — трудовой пенсия аарылыгыт кээмэйэ, бч — пенсия базовой чааһа, т — пенсия төлөнөр бириэмэте).

Трудовой пенсия кээмэйин ааһан таһаарга туттуллар формула $РП = СК \cdot ЗР / ЗП \cdot СЗП$ (ар — страховкаламьыт киһи сибидиэнньэтинэн ылылыбыт орто хамнаһа 2000-2001 сыл эбэтэр 5 сыллаах хамнаһыттан, зп — пенсионерга аарылыгыт хамнас бириэмэтигэр дойдуга олохтоммут орто хамнас кээмэйэ, сзп — дойдуга олохтоммут кварталлаағы орто хамнас, ск — үлэ ыстааһын коэффициентина) орто хамнастан ыстаас коэффициентина 0,55 ылылар уонна 0,20 иһинэн сылын ахсын 0,01 бырыһыан эбиллэн иһэр. Ол эбэтэр пенсионерга ирдэнэр страховой ыстаас эр киһигэ 25 сыл эбит буоллаһына 0,55 бырыһыан аарылар, онтон үһүс хаалбыт ыстааһыгар 0,01 бырыһыан эбиллэн иһэр.

Пенсия уопсай перерасчета үлэ ыстааһын коэффициентин дойдуга олохтоммут орто хамнаска пенсионер тус бэйэтин орто хамнаһын тэҥнээн аары буолар. Бу күнтэ үлээһэбит пенсионердар пенсиягэр тахсан баран үлээһэбит үлэһитин ыстааһын бэрэбиэркэлээн аарыга докумуон хомуллубутунан перерасчет аарыга бара турар. Ону таһынан үлэһити сылдар пенсионердар үлэһитин страховой ыстааһын киллэригэ тэрилтэлэртэн хас биридди киһи сайабылыаннаһын кытта 1998 сылтан ыла индивидуальной (бириддиленэн) сибидиэнньэлэригэр олохтунан ПФР-тан лицевой счег дааннайыттан запрос оһолулан пенсияларын аарыга ыгытылар. Улуу бары тэрилтэлэр 2001 сыллаах сибидиэнньэлэри туттара иликтэриэнэн бу перерасчет аарыгыгар мэхэйдэри үөскэтэр. Онон сага сокуонга олохтунан перерасчет оһорго араас мэхэйдэр, ымпыктар-чымпыктар элбөктэринэн үлэ хаамыгыта бытаарар, пенсионердар тулуурдаах буолалара ирдэнэр. Сага сокуонга киирэн аага олоһор пенсиягыттан сааһынан пенсия аарыгытын быһаардыбыт, инникитин пенсия биридди көрүнгэринэн быһаары оһолулуога.

Л.А. СИВЦЕВА,
улуустары пенсионной
фонда управлениетын
начальнигы солбулааччы

ОБЩИЕ СВЕДЕНИЯ О РЕГИСТРАЦИИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ

С 1 июля 2002 года вступает в силу Федеральный закон от 8 августа 2001 года № 129-ФЗ «О государственной регистрации юридических лиц». Постановлением Правительства РФ от 17 мая 2002 года № 319 налоговые органы России в лице МНС России уполномочены осуществлять государственную регистрацию юридических лиц.

Государственная регистрация производится при создании, реорганизации и ликвидации юридических лиц, а также при внесении изменений в их учредительные документы, внесении изменений в сведения о юридическом лице, содержащиеся в государственном реестре юридических лиц.

КУДА ОБРАЩАТЬСЯ

Юридическое лицо подлежит государственной регистрации в регистрирующем органе по месту нахождения:

* постоянно действующего исполнительного органа юридического лица;

* в случае отсутствия исполнительного органа — по месту нахождения лица, имеющего право действовать от имени юридического лица без доверенности.

В Намском улусе государственную регистрацию юридических лиц будет осуществлять Межрайонная инспекция МНС России № 5 по Республике Саха (Якутия). Адрес инспекции: с. Намцы, ул. Ленина, 20.

Непосредственное выполнение работы по государственной регистрации юридических лиц в налоговых инспекциях возложено на отдел государственной регистрации юридических лиц и по работе с налогоплательщиками.

Представление документов в ненадлежащий регистрирующий орган является основанием для отказа в государственной регистрации!

КАКИЕ НУЖНЫ ДОКУМЕНТЫ

Формы документов, используемые при государственной регистрации юридических лиц, утверждены постановлением Правительства РФ от 19 июня 2002 г. № 439. Формы или компьютерную программу для их заполнения можно будет получить в Межрайонной инспекции МНС России № 5 по РС(Я).

В соответствии с п. 5 постановления Правительства РФ от 19 июня 2002 г. № 439 «территориальные органы Министерства Российской Федерации по налогам и сборам осуществляют постановку на учет в налоговом органе по месту нахождения вновь созданного юридического лица на основании сведений о государственной регистрации юридического лица» при подаче заявления о постановке на учет в налоговый орган.

За государственную регистрацию юридических лиц, в том числе за государственную регистрацию изменений, вносимых в учредительные документы юридических лиц, уплачивается государственная пошлина в размере 2000 рублей в соответствии с Федеральным Законом от 21.03.2002 № 31-ФЗ и Федеральным Законом от 08.08.2001 № 129-ФЗ. Госпошлина за государственную регистрацию вносится в Федеральный бюджет код бюджетной классификации 1400104 «Государственная пошлина за регистрацию юридических лиц».

Непредставление определенных Федеральным законом необходимых для государственной регистрации документов является основанием для отказа в государственной регистрации!

ЧТО ДЕЛАТЬ ТЕМ, КТО УЖЕ ЗАРЕГИСТРИРОВАН

Юридические лица, зарегистрированные до 1 июля 2002 года, должны представить в регистрирующий орган в срок до 1 января 2003 года сообщение «Сведения о юридическом лице, зарегистрированном до вступления в силу Федерального закона». Бланки или компьютерную программу для их формирования можно будет получить в Межрайонной инспекции МНС России № 5 по РС(Я).

ЧТО БУДЕТ ПОСЛЕ 1 ЯНВАРЯ 2003 ГОДА

Непредставление юридическими лицами, зарегистрированными до 1 июля 2002 года, указанных сведений в срок до 1 января 2003 года является основанием для принятия судом решения о ликвидации юридического лица на основании заявления регистрирующего органа.

ВИНОКУРОВА А.И.,
гл. госналогинспектор МРИ МНС России № 5 по РС(Я)
Тел. 21-5-52

К СВЕДЕНИЮ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ!

МРИ МНС РФ №5 РС(Я) извещает о сроках уплаты авансовых платежей по налогу на прибыль организаций:

* Ежемесячные авансовые платежи — не позднее 28 числа каждого месяца;

* Ежемесячные авансовые платежи по фактически полученной прибыли — не позднее 28 числа следующего месяца;

* Авансовые платежи за квартал — не позднее 28 дней с окончания квартала.

Отдел налогообложения юридических лиц
тел.: 22-2-46.

